DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-udu-168-1.2026.01
УДК 37.015.3:316.624.3-053.5.

Ачкасова Оксана Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної економіки
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
https://orcid.org/0000-0001-7137-3996
e-mail: achkasova.oksana@gmail.com
Супрун Юрій Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
https://orcid.org/0009-0001-9033-1414
e-mail: suprun.yurii85@gmail.com

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОЯВІВ БУЛІНГУ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

У статті розглянуто методику проведення констатувального етапу дослідження проявів булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Актуальність дослідження зумовлена специфікою тимчасових дитячих колективів, для яких характерні інтенсивна міжособистісна взаємодія, динамічність групових процесів та швидке формування неформальних взаємин, що потребує комплексного діагностування проявів булінгу. Метою статті є висвітлення методики проведення констатувального етапу та обґрунтування комплексу діагностичних методик для дослідження когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів проявів булінгу. У дослідженні поєднано стандартизовані психодіагностичні методики та авторські діагностичні інструменти. Для вивчення когнітивного компонента використано авторську анкету «Обізнаність щодо булінгу», ситуаційні кейси та напівструктуровану бесіду, що дали змогу оцінити знання дітей про булінг і здатність розпізнавати відповідні ситуації. Емоційно-ціннісний компонент досліджувався за допомогою Basic Empathy Scale та авторської анкети «Ставлення до булінгу та готовність допомогти постраждалому», що забезпечило оцінювання емпатії, ставлення до булінгу та готовності підтримати постраждалого. Для дослідження поведінкового компонента застосовано Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire, Participant Role Questionnaire, авторську адаптацію соціометричної методики та педагогічне спостереження. Їх використання дозволило визначити досвід участі дітей у булінгу, рольові позиції, особливості міжособистісної взаємодії та реальні поведінкові прояви. Наукова новизна полягає у систематизації діагностичного комплексу відповідно до структурних компонентів проявів булінгу та його адаптації до умов тимчасового дитячого колективу. Практичне значення запропонованої методики полягає у можливості її використання педагогічними працівниками для комплексного вивчення проявів булінгу та виявлення чинників ризику в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Обґрунтований підхід створює основу для отримання різнобічних

емпіричних даних, визначення вихідного стану досліджуваного явища та подальшого розроблення профілактичних заходів.

Ключові слова: *булінг, констатувальний етап, діагностичні методики, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку, когнітивний компонент, емоційно-ціннісний компонент, поведінковий компонент, тимчасовий дитячий колектив.*

Проблема булінгу в дитячому та підлітковому середовищі залишається актуальною з огляду на його негативний вплив на психологічне благополуччя дітей, міжособистісні взаємини та безпеку дитячого середовища. Особливої уваги вона потребує в умовах дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, де формуються тимчасові дитячі колективи та відбувається інтенсивна взаємодія дітей у новому соціальному середовищі. Специфіка такого середовища зумовлює необхідність комплексного діагностування проявів булінгу, яке враховує не лише факт участі дитини в булінговій взаємодії, а й її знання та уявлення про булінг, емоційно-ціннісне ставлення до нього та реальні поведінкові прояви. У зв'язку з цим актуальним є визначення чіткої методики проведення констатувального етапу дослідження та застосування комплексу взаємодоповнювальних діагностичних інструментів для вивчення структурних компонентів проявів булінгу.

Проблема дослідження булінгу та його діагностичного забезпечення залишається актуальною в сучасних педагогічних і психологічних дослідженнях. П. М. Бойчук, М. А. Козігора та А. М. Романюк наголошують на необхідності комплексного вивчення булінгу як соціально-психологічного явища [1], а Л. А. Найдьонова розглядає практичні підходи до діагностики булінгу та кібербулінгу [2]. К. Е. Грейвс (K. A. Graves) та співавтори акцентують на відповідності діагностичних методик характеристикам булінгу, що підлягають вимірюванню [3], тоді як М. Е. Гамбурґер (M. E. Hamburger) та співавтори систематизують інструменти оцінювання віктимізації, агресивної поведінки та участі спостерігачів [4]. Д. Джолліфф (D. Jolliffe) та Д. П. Фаррінгтон (D. P. Farrington) обґрунтовують використання Basic Empathy Scale для оцінювання когнітивної та афективної емпатії [5]. К. Салміваллі (C. Salmivalli) акцентує увагу на рольовій структурі булінгу [8], а Л. Кіріакідес (L. Kyriakides) та співавтори досліджують психометричні можливості Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire [6].

Отже, сучасні дослідження охоплюють основні напрями діагностики булінгу – від оцінювання віктимізації та агресивної поведінки до емпатії й рольової участі. Водночас недостатньо розробленим залишається питання комплексного методичного забезпечення констатувального дослідження проявів булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку

Метою статті є висвітлення методики проведення констатувального етапу дослідження проявів булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку та представлення комплексу діагностичних методик, спрямованих на вивчення їх когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового структурних компонентів.

У структурі педагогічного експерименту констатувальний етап посідає особливе місце, оскільки саме він забезпечує перехід від теоретичного обґрунтування проблеми до її емпіричного дослідження. Його метою є встановлення фактичного стану досліджуваного явища, визначення рівнів прояву його структурних компонентів та виявлення наявних проблем і чинників, що впливають на його функціонування. Отримані емпіричні дані формують вихідну основу для розроблення та реалізації подальшого педагогічного впливу й оцінювання його ефективності. Без визначення вихідного стану досліджуваного об'єкта неможливо об'єктивно оцінити результати експериментальної роботи.

У контексті дослідження профілактики булінгу в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку констатувальний етап має особливе значення з огляду на специфіку тимчасового дитячого колективу, інтенсивність міжособистісної взаємодії та динамічність групових процесів. Тому для отримання повної інформації про прояви булінгу доцільним є комплексне застосування взаємодоповнювальних діагностичних методик.

Для проведення констатувального етапу було сформовано комплекс стандартизованих та авторських діагностичних інструментів. Поєднання анкетування, ситуаційного оцінювання, психодіагностичних методик, бесіди, соціометрії та педагогічного спостереження забезпечило можливість зіставлення отриманих даних і більш цілісного вивчення досліджуваного явища.

Діагностичний інструментарій було структуровано за трьома напрямами: когнітивним, емоційно-ціннісним та поведінковим, що дало змогу дослідити обізнаність дітей щодо булінгу, їхнє емоційне ставлення та емпатійне реагування, а також досвід участі в булінгу, рольові позиції й особливості взаємодії з однолітками.

Діагностика когнітивного компонента здійснювалася за допомогою авторської анкети «Обізнаність щодо булінгу», авторських ситуаційних кейсів, розроблених на основі напівпроєктивного підходу Л. А. Найдьонової [2], та напівструктурованої бесіди. Авторська анкета була спрямована на визначення рівня знань дітей та підлітків про сутність булінгу, його характерні ознаки, причини, можливі наслідки, способи профілактики та алгоритми реагування. Ситуаційні кейси доповнювали анкетування та давали змогу перевірити, наскільки респонденти здатні застосовувати відповідні знання під час аналізу конкретних ситуацій, розпізнавати прояви булінгу, відмежовувати їх від конфлікту та визначати адекватні способи реагування. Напівструктурована бесіда використовувалася для уточнення та поглиблення відповідей, виявлення особливостей розуміння дітьми запропонованих ситуацій і з'ясування причин вибору певного варіанта відповіді. Таким чином, поєднання зазначених методик дозволило оцінити не лише формальний рівень обізнаності, а й практичну здатність дітей застосовувати відповідні знання для розпізнавання та оцінювання ситуацій булінгу.

Дослідження емоційно-ціннісного компонента передбачало використання

Basic Empathy Scale (Базової шкали емпатії) D. Jolliffe та D. P. Farrington [5] та авторської анкети «Ставлення до булінгу та готовність допомогти постраждалому». Basic Empathy Scale дала змогу оцінити когнітивну й афективну складові емпатії, що характеризують здатність дитини розуміти емоційний стан іншої людини та відповідно емоційно реагувати на нього. Авторська анкета була спрямована на виявлення ставлення дітей до проявів булінгу, рівня їх неприйняття насильницької поведінки, готовності підтримати постраждалого та звернутися по допомогу у випадку виявлення цькування. Поєднання зазначених методик забезпечило можливість розглянути емоційно-ціннісну сферу з двох взаємопов'язаних позицій: через загальну здатність до емпатійного реагування та через конкретне ставлення до ситуацій булінгу й готовність діяти на користь постраждалого.

Для дослідження поведінкового компонента було використано Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire (Переглянутий опитувальник «Агресор/жертва») D. Olweus [9], Participant Role Questionnaire (Опитувальник ролей учасників булінгу) C. Salmivalli та співавторів [8], авторську адаптацію соціометричної методики Дж. Морено [7] та педагогічне спостереження. Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire дозволив виявити досвід участі дітей у ситуаціях булінгу, частоту його проявів та особливості позиції респондента як агресора або постраждалого. Participant Role Questionnaire доповнював ці дані визначенням ролі дитини у груповій ситуації булінгу: агресора, помічника агресора, підкріплювача агресора, захисника постраждалого, стороннього спостерігача або постраждалого. Застосування соціометричної методики дало змогу визначити соціометричний статус дитини, характер її міжособистісних виборів та особливості включеності у структуру тимчасового дитячого колективу. Педагогічне спостереження доповнювало дані самозвіту безпосередньою фіксацією поведінкових проявів дітей під час спільної діяльності, спілкування та вирішення міжособистісних ситуацій, що дало змогу зіставити декларовану дітьми поведінку з її реальними проявами у груповій взаємодії.

Використання цього комплексу стандартизованих і авторських методик забезпечило можливість розглянути прояви булінгу з різних позицій: через обізнаність дітей та здатність розпізнавати відповідні ситуації, їхнє емоційно-ціннісне ставлення та емпатійне реагування, а також через реальний досвід участі, рольову поведінку й особливості міжособистісної взаємодії. Поєднання методик, орієнтованих на різні способи отримання інформації, дало змогу послідовно перейти від виявлення уявлень і ставлень дітей до аналізу їхньої поведінки та взаємодії з однолітками. Водночас використання ситуаційних кейсів, бесіди, соціометрії та спостереження доповнило результати опитувальних методик інформацією про особливості сприйняття конкретних ситуацій і поведінку дітей у груповій взаємодії. Це дозволило сформувати цілісну структуру констатувальної діагностики, у якій кожна методика виконує окрему функцію та доповнює результати інших.

Висновки. Запропонований підхід до організації констатувального етапу

дає змогу розглядати прояви булінгу як сукупність взаємопов'язаних характеристик, що виявляються у знаннях дітей, їхньому ставленні та реальній поведінці. Поєднання стандартизованих методик з авторськими діагностичними інструментами дозволяє врахувати специфіку тимчасового дитячого колективу та отримати дані, необхідні для подальшої оцінки вихідного стану досліджуваного явища.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з проведенням діагностичного обстеження, статистичним опрацюванням його результатів та визначенням рівнів прояву когнітивних, емоційно-ціннісних і поведінкових характеристик булінгу. Отримані дані стануть основою для визначення напрямів подальшої профілактичної роботи та перевірки ефективності запропонованих соціально-педагогічних заходів.

Використана література:

1 Бойчук П. М., Козігора М. А., Романюк А. М. Булінг як соціально-психологічне явище у сучасному освітньому просторі. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Т. 2. № 3. С. 10–16. DOI: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.2.

2. Найдьонова Л. А. Діагностика булінгу і кібербулінгу : методичні рекомендації / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ, 2019. 94 с.

3. Graves K. A., Mirielli L. G., Ousley C., Rose C. A. Literature Review and Content Analysis of Bullying Assessments: Are We Measuring What We Intend to? *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2025. Vol. 22. № 1. Article 29. DOI: https://doi.org/10.3390/ijerph22010029.

4. Hamburger M. E., Basile K. C., Vivolo A. M. Measuring Bullying Victimization, Perpetration, and Bystander Experiences: A Compendium of Assessment Tools. Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention, 2011. 287 p.

5. Jolliffe D., Farrington D. P. Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*. 2006. Vol. 29. № 4. P. 589–611. DOI: https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.010.

6. Kyriakides L., Kaloyirou C., Lindsay G. An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rasch measurement model. *British Journal of Educational Psychology*. 2006. Vol. 76. P. 781–801.

7. Moreno J. L. *Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama*. New York : Beacon House, 1953. 763 p.

8. Salmivalli C. Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*. 2010. Vol. 15. № 2. P. 112–120.

9. Solberg M. E., Olweus D. Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*. 2003. Vol. 29. № 3. P. 239–268. DOI: https://doi.org/10.1002/ab.10047.

Referents:

1. Boichuk P. M., Kozihora M. A., Romaniuk A. M. (2021). Bulinh yak sotsialno-psykholohichne yavyshche u suchasnomu osvitnomu prostori [Bullying as a socio-psychological phenomenon in the modern educational space]. *Akademichni studii. Seriia «Pedahohika»*. T. 2. № 3. S. 10–16. DOI : https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.2 [in Ukrainian].

2. Naidonova L. A. (2019). Diahnostyka bulinhu i kiberbulinhu [Diagnostics of bullying and cyberbullying]. Kyiv : Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. 94 s. [in Ukrainian].

3. Graves K. A., Mirielli L. G., Ousley C., Rose C. A. (2025) Literature Review and Content Analysis of Bullying Assessments: Are We Measuring What We Intend to? International Journal of Environmental Research and Public Health. Vol. 22. № 1. Article 29. DOI: https://doi.org/10.3390/ijerph22010029 [in English].

4. Hamburger M. E., Basile K. C., Vivolo A. M. (2011) Measuring Bullying Victimization, Perpetration, and Bystander Experiences: A Compendium of Assessment Tools. Atlanta : Centers for Disease Control and Prevention. 287 p. [in English]
5. Jolliffe D., Farrington D. P. (2006) Development and validation of the Basic Empathy Scale. Journal of Adolescence. Vol. 29. № 4. P. 589–611. DOI: 10.1016/j.adolescence.2005.08.010 [in English]
6. Kyriakides L., Kaloyirou C., Lindsay G. (2006) An analysis of the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire using the Rasch measurement model. British Journal of Educational Psychology. Vol. 76. P. 781–801. [in English]
7. Moreno J. L. (1953) Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama. New York : Beacon House. 763 p. [in English]
8. Salmivalli C. (2010) Bullying and the peer group: A review. Aggression and Violent Behavior. Vol. 15. № 2. P. 112–120. [in English]
9. Solberg M. E., Olweus D. (2003) Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. Aggressive Behavior. Vol. 29. № 3. P. 239–268. DOI: https://doi.org/10.1002/ab.10047 [in English]

O. Achkasova, Yu. Suprun. Methodology for Conducting the Ascertaining Study of the Structural Components of Bullying Manifestations in a Children's Health and Recreation Institution.

The article examines the methodology for conducting the ascertaining stage of the study of bullying manifestations in a children's health and recreation institution. The relevance of the study is determined by the specific characteristics of temporary children's groups, which are characterized by intensive interpersonal interaction, dynamic group processes, and the rapid formation of informal relationships, necessitating comprehensive diagnosis of bullying manifestations. The aim of the article is to present the methodology for conducting the ascertaining stage and substantiate a set of diagnostic methods for studying the cognitive, emotional-value, and behavioral components of bullying manifestations. The study combines standardized psychodiagnostic methods and author-developed diagnostic instruments. To examine the cognitive component, the author-developed questionnaire "Awareness of Bullying," situational cases, and a semi-structured interview were used, making it possible to assess children's knowledge about bullying and their ability to recognize relevant situations. The emotional-value component was examined using the Basic Empathy Scale and the author-developed questionnaire "Attitudes toward Bullying and Willingness to Help the Victim," which enabled the assessment of empathy, attitudes toward bullying, and willingness to support a victim. The behavioral component was studied using the Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire, Participant Role Questionnaire, an author-developed adaptation of the sociometric method, and pedagogical observation. Their use made it possible to identify children's experiences of participation in bullying, their roles in bullying situations, characteristics of interpersonal interaction, and actual behavioral manifestations. The scientific novelty of the study lies in systematizing a diagnostic complex according to the structural components of bullying manifestations and adapting it to the conditions of a temporary children's group. The practical significance of the proposed methodology lies in its potential use by educational professionals for the comprehensive study of bullying manifestations and identification of risk factors in children's health and recreation institutions. The proposed approach provides a basis for obtaining comprehensive empirical data, determining the initial state of the phenomenon under study, and further developing preventive measures.

Keywords: *bullying, ascertaining stage, diagnostic methods, children's health and recreation institution, cognitive component, emotional-value component, behavioral component, temporary children's group.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 03.05.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.05.2026

Дата публікації: 26.06.2026